
Unes cobles inèdites de Jacme March

per Josep Pujol

1. EL MANUSCRIT

El text que dono a conèixer ha pervingut copiat en un fragment de cançoner conservat a la Biblioteca del Monestir de Montserrat, catalogat amb la sigla 865 i descrit únicament en el catàleg dels manuscrits d'aquesta biblioteca preparat per Alexandre Olivar.¹ Es tracta de dos folis de paper que constitueixen un plec, amb lletra de finals del segle XIV, que mostra senyals d'haver estat retallat pels marges (la mesura actual dels folis és de 98 x 280 mm) i presenta la mutilació de poc més de la quarta part inferior del foli 1, circumstància que afecta dos dels textos que s'hi copien. Conté, al foli 1, els textos que ara publico, és a dir, el final d'una demanda de Bernat a Jacme March i la resposta d'aquest, amb la tornada malmesa a causa de la mutilació al·ludida; al *verso* d'aquest foli s'hi copien quatre estrofes d'un poema dedicat a la Creu que comença «Relams e tros, vens, plueys ez aura bruna», amb la tornada mutilada, i la primera estrofa del qual havia de ser a la part que falta de l'altra cara del foli –mutilació que ens deixa sense la rúbrica i, per tant, sense atribució.² Finalment, tot el foli 2 és ocupat per

1. OLIVAR 1977, p. 230. Figura també catalogat amb el número 1.114 a CONCHEFF 1985, p. 107.

2. M'ocupo d'aquest text, que ofereix diversos motius de comentari mètric i temàtic, a l'article *De la forest gasta al lignum crucis. Edició d'un poema anònim del segle XIV*, en premsa. *Vid. infra*, nota 14.

nou estrofes i mitja (versos 46-130) del partiment mogut pel vescomte Felip-Dalmau de Rocabertí a Jacme March, testimoniat per altres còpies manuscrites.³

2. LES COBLES

L'estat fragmentari d'aquest intercanvi de cobles planteja com a mínim dos problemes: un, el de l'atribució de la demanda, atès que no ens ha arribat la rúbrica de la peça (vegeu més avall, § 4); l'altre, el del sentit que cal donar al text –sortosament banal, val a dir-ho. L'anècdota que motiva la demanda sembla insinuar-se al vers 8, quan Bernat afirma que un gos «se plevi de ma sanch», cosa que possiblement li ha provocat la coixesa a què al·ludeixen els versos 6 i 7 de la resposta, i que motiva la ira i la petició d'ajut a Jacme March (fonamentalment, que li deixi un arc amb sagetes per matar el *ca* en qüestió). La resposta de l'interlocutor, en canvi, no fa cap al·lusió a la sol·licitud i es limita a receptar a Bernat una cura (posar-se fonoll sobre la ferida ja que no pot obtenir que un corsari anomenat Broylh li porti un ungüent) i a recomanar-li que enverini i assoti (o escorxi?) el gos fins a morir per acabar llançant-lo a un barranc. Ara, el que no sabem és si el gos que sembla que ha mossegat Bernat s'ha de llegir literalment o figuradament, i doncs si els dos poetes fan broma sobre una qüestió intranscendent, o bé si el *ca* encobreix al·lusions que se m'escapen i la mossegada i la coixesa subsegüent són metafòriques. No poder respondre aquestes darreres preguntes ens deixa també indefensos davant les al·lusions de Jacme March al corsari Broylh, a la ciutat d'Alcoll i a les espècies orientals, que potser al capdavant són condicionades únicament per les rimes que imposa la demanda.⁴ Així les coses, doncs, no hi ha cap més solució que quedar-nos amb la literalitat.

3. POESIA I JOC

La justificació d'un text com aquest resideix en darrer terme, com en el debat amb el vescomte de Rocabertí⁵ i en el poema VI del mateix Jacme March (una

3. Sobre aquest darrer text i la seva tradició manuscrita remeto a la meua tesi doctoral (PUJOL 1990), en curs de publicació. Vegeu també l'edició PAGÈS 1949, ps. 37 i ss. La collació dels testimonis d'aquest debat permet fer-se càrrec d'algunes característiques lingüístiques del manuscrit de Montserrat. Al costat de l'habitual arbitrarietat que presenten les solucions fonètiques i morfològiques, faig notar la presència de certs hàbits gràfics occitans: representació de la palatal lateral per *lh* (amb la variant *yh* als vs. 2, 10 i 11 de la resposta de Jacme March, potser per atracció d'un exemplar amb la grafia catalana *yl*), l'ús de la grafia *ez* per a la conjunció copulativa amb consonant antihiatàtica (amb un cas extrem: la grafia *ez* per a la tercera persona del present d'*esser* al vers 10 de la demanda de Bernat) i terminacions *tz*, a les quals només fan excepció les formes de segona persona del plural (vegeu, així, *prestets* (Demanda, v. 3), *pausats* (Resposta, v. 10), etc., però *fortz* (Demanda, v. 1) o *esmeratz* (Resposta, v. 2) (el partiment amb el vescomte de Rocabertí i el poema anònim a la Creu n'ofereixen altres exemples). Afegeixo, finalment, l'assimilació a *n* del grup *nt* final, general en els gerundis, i vacil·lant en els altres mots, i les solucions palatals *xantar*, *xan(t)s* o *xasun*.

4. Presenten una problemàtica similar a aquesta els noms «En Gualba», «N Jacop» i «Vilalba» als vs. 11, 13 i 14 de la peça v del *Cançonet de Ripoll*, atès que es tracta segurament de noms ideats per satisfer les difícils exigències de la rima, justament en una resposta a unes cobles que s'adeqüen perfectament a la definició que un dels tractats que acompanyen el *Cançonet* dona d'aquest gènere, i que reproduceixo *infra*, § 3 (*vid.* BADIA 1983, ps. 189 i 193-194, notes als versos). Sobre aquest *Broylh*, *vid.* nota al v. 2 de la resposta.

5. Per a la naturalesa literària d'aquest *partiment* remeto novament a la meua edició de Jacme March citada a la nota 3. El tema de debat entre els dos contendents és la preferència per l'estiu o l'hivern, de vella tradició escolar i habitualment vehiculat a través del *conflictus*, sostingut al llarg de tretze estrofes amb només dues rimes. El debat és sentenciat pel rei Pere III, en tres cobles de les

endevinalla obscena rubricada per tots els cançoners *Cobla equivocada* i tramesa al seu germà Pere March, que hi respon tot seguint les rimes eqüívokes imposades per la demanda),⁶ en una qüestió d'ordre formal associada al joc poètic d'un intercanvi de cobles que s'ajusta de manera molt precisa a la definició del gènere que conté un dels tractats que acompanyen el *Cançoneret de Ripoll*: «Cobles no son sino ·ij·, ab una tornada qui's fa a la dona d'aquel qui fa les cobles; e son de materia d'acuyndamens, axi con aqueles d'En P. de Vilademayn qui dien: De l'orde suy del noble infant En Pedro, etc., ho per manera de questions que hom fa al altre, axi con moltes que tot die's fan.»⁷ Es tracta, efectivament, de dues cobles amb tornada amorosa per part de cada poeta, «per manera de questions», reclamant de l'interpellat una resposta en les mateixes rimes. Si a la *Cobla equivocada*, ja citada, el que s'exigia era l'adequació al procediment de les rimes eqüívokes, ara es reclama l'ús de les quatre rimes oxítones -arch, -oylh, -ams i -anch, totes cares, que condicionen l'expressió i exigeixen dels dos poetes l'enginy suficient per mantenir-les⁸ (encara que sigui, com fa Jacme March, recurrent a topònims i antropònims que possiblement no tenen altra funció que la de donar rimes).⁹ El joc, doncs, s'aproxima al de la *Cobla equivocada* tramesa per Jacme

mateixes característiques, donant la raó a l'estival Jacme March i condemnant jocosament el vescomte a alimentar-se de glans i castanyes.

6. Vid. el text i el comentari a l'edició citada a la nota 3, i cf. PAGÈS 1949, p. 31. El terme *equivocada* remet tant al joc que suposa descobrir el sentit de diverses metàfores sexuals com, sobretot, a l'ús de les rimes eqüívokes, ja que els catorze versos de la demanda estan construïts només amb les rimes *costa* i *estany*: *costa* apareix set vegades en rima amb cinc valors diferents, i *estany* també set (tres són jocs d'homofonia amb *est any*, ·s tany i és tany), amb sis sentits diferents. Si donem un cop d'ull a l'apartat del *Libre de concordances* que s'ocupa dels *rims equivocs* (ed. GRIERA 1921, ps. 75-90), veurem que s'agrupen en general per parelles, amb alguns casos de tres sentits i només dos de quatre (és el cas de *costa* a la còpia del manuscrit 239 de la Biblioteca de Catalunya, foli 185r a), i que, per tant, el text que ara ens ocupa pretén ser un *tour de force* retòric (inspirat sens dubte en un exemple de *Les leys d'amors*: vid. l'ed. ANGLADE 1919-1921, II, p. 115), que naturalment ho és també per als «gays trobadors», concretament Pere March, a qui s'adreça. Per als *rims equivocs*, vid. *Les leys d'amors*, ed. ANGLADE 1919-1921, II, p. 115 (amb atenció als *rims equivocs contrasfags*), *Las flors del gay saber*, ed. ANGLADE 1926, p. 60, i el *Libre de concordances* de Jacme March, ed. GRIERA 1921, p. 75.

7. Ed. MARSHALL 1972, ps. 101-102. Cap més preceptiva no defineix tan explícitament el caràcter i la funció de les *coblas*. La *Doctrina de compondre dictats*, per exemple, només defineix les *cobles esparses*, que «deven esser dues o tres cobles e una o dues tornades», sense indicar-ne cap funció retòrica (vid. ed. MARSHALL 1972, p. 97), i *Les leys d'amors* defineixen, sense més, la *cobla esparsa* com a estrofa sola, amb tornada o sense (vid. ed. ANGLADE 1919-1921, II, ps. 132-134). A la vista de la definició del manuscrit 129 de Ripoll i de la pràctica poètica trobadoresca i posttrobadoresca (vid., per exemple, les cobles de Blacatz i Pelicer publicades per RIQUER 1975, ps. 69-70) caldrà refer les consideracions de JEANROY 1890, ps. 302-304, que vol veure en la *cobla* una simple variant reduïda del *serventes* (aquest tipus correspondria a les cobles «de materia d'acuyndamens»), sense prendre en consideració tots els casos de cobles que s'intercanvien «per manera de questions». Tot això val també per al poema VI de Jacme March.

8. De la dificultat i el caràcter de repte que tenen les *coblas* ja en la poesia trobadoresca n'és un testimoni eloqüent la *cobla* III de Bertran Carbonel, en la qual es queixa que «Alcun nessi entendedor / [...] / an fag coblas en tan cars rims / c'om no·y troba respondedor» (vs. 1-4; ed. JEANROY 1913, p. 144), i la *cobla* XLI del mateix trobador: «Bertran lo Ros, yeu t'auch cobla retraire / En tant cars rims que huey non es persona / Qu'en lo semblan respost te pogues faire» (vs. 1-3, *ibid.*, p. 165).

9. Vid. *supra*, nota 4. Si comparem les paraules-rima del poema amb les registrades al *Libre de concordances* de Jacme March resulta que en aquest repertori s'hi registren nou dels tretze mots de la demanda i quinze dels divuit de la resposta. Sembla clar que almenys Jacme March va tirar mà del seu propi repertori; n'és un indicati la presència al *Diccionari d'Alcolh, cofoll, ffonoll o exarch*, si el procés no és l'invers (però aleshores fóra difícil d'imaginar que no hagués registrat *planch*, *amarch* i *estams*). Així, per a les quatre rimes en -arch de Jacme March, tres (*carch*, *march* i *exarch*) figuren al *Libre de concordances* (p. 59); les rimes en -oylh hi apareixen totes quatre (p. 60), i en -anch n'hi trobem quatre de les cinc que hi ha al poema (*estanch*, *manch*, *cranch* i *barranch*) (p. 57). Pel que fa a Bernat, les

March al seu germà i resulta il·lustratiu de la classe d'entreteniments inofensius amb què els *gays trobadors*¹⁰ dels anys setanta del segle XIV distreuen els seus ocis. Recordem, per exemple, que el 1374 el rei Pere responia a unes cobles de Guerau de Queralt, i que l'infant Joan hi afegia una *traversa*, alhora que reclamava de Bernat de So una resposta a aquesta darrera i anunciava la seva resposta a un sirventès de Pere March.¹¹

4. «SEY'EN BERNAT» I LA PARTICIPACIÓ CATALANA ALS CERTÀMENS DE TOLOSA DE LLENGUADOC

L'absència de rúbrica i la manca d'indicació del llinatge de «Sey'En Bernat» —essent, d'altra banda, ben poc indicatiu de la seva condició el tractament que se li dona— no permeten respondre a la qüestió de la identitat del demandant. Amb tot, tenim la pista que proporciona el *senhal* de la tornada de la demanda, sortosament conservada —i sortosament amorosa—, perquè no és l'únic poema d'autor català a anomenar la mestressa «Mon belh sgar»: sota la forma «Mon belh sguard» retrobem el *senhal* en un *Vers d'amor* («Puys per amors fis pretz es mantengutz») que, segons que diu la rúbrica del cançoner Vega-Aguiló, que el transmet sense atribució,¹² «gonyá la violeta a Tholosa» en data indeterminada. Aquest poema constitueix una disquisició sobre el valor moral de l'amor en relació amb les set virtuts, de gust ben tolosà, amb el recurs a rimes cares, algunes de les quals coincidents amb les del poema que m'ocupa.¹³ Res no s'oposa, doncs, a l'atribució al tal Bernat de tots dos textos,¹⁴ que demostra la

coincidències són també reveladores, però atès el caràcter més corrent dels mots usats no se'n pot concloure res. Si recorrem al *Torçmany* d'Averçó, sorprenem a les rimes en *-anch* (grafiat *-anh*) totes les que hi ha en la demanda i la resposta (núm. 1401; ed. CASAS HOMS 1956, II, p. 215) i un bon nombre de les altres tres (*vid.* núm. 1438, II, p. 256, on hi ha justament *alcolh* i *broth*, però no tinc cap certesa que el segon sigui un antropònim; núm.: 1408, II, p. 252, i núm. 1520, II, p. 272).

10. El terme *gays trobadors* és precisament el que usa Jacme March a la tornada de la seva *Cobla equivocada* per exhortar a la resposta: «Esponets me qu'es l'estany, / gays trobadors, e la costa, / per tals rims, e deys qu'es tany / ne quin senyal fay en costa» (vs. 11-14).

11. *Vid.* RUBIÓ I LLUCH 1908-1921, I, docs. CCLXVI-CCLXIX, ps. 251-254.

12. Editat per RIQUER 1950, ps. 299-302, amb comentaris a les ps. 283-387. Els esforços per atribuir-lo a algú han estat fins ara infructuosos, malgrat una proposta de Massó rotundament descartada per Riquer. El *senhal*, diu aquest darrer, podria haver estat pres d'Arnaut de Maruelh, que fa servir «Mon bel esgart» a la tornada de «La grans beutatz e-l fis ensenhamens». Afegeixo l'ús del sintagma «Bel esguar» per referir-se a la dama al poema I, v. 18, del *Cançoneres de Ripoll* (*vid.* ed. BADIA 1983, p. 163; en la nota al vers es fa notar la presència la mateixa expressió, a part d'Arnaut de Maruelh, en Bernat de Ventadorn i Peire Espanhol).

13. Vegeu especialment les rimes en *-archs* (*larchs*, *amarchs*, *carchs*), *-anch* (*sanch*, [*e*] *stanch*) i en *-am* (*fam*, *Adam*, *ram*) (i, encara, vegeu l'estrofa IX i la tornada, construïdes a base de *-any*, *-alh*, *-alha* i *-elh*). *Vid. supra*, nota 9, per a la relació d'aquestes rimes amb les registrades al *Libre de concordances*.

14. També podem preguntar-nos si el *vers* dedicat a la Creu copiat a continuació del nostre text en el manuscrit (*vid. supra*, nota 2) és atribuïble a aquest Bernat. La versificació i el caràcter religiós no són gens lluny de les produccions consistorials, però la manca de *senhal* impedeix d'anar més enllà. Si, a més, volguéssim identificar Bernat amb algun lúric conegut, el segle XIV, i en relació indirecta amb Tolosa, només coneixem el Bernat de Mallorca que va debatre amb Jacme Rovira el 1386, en un partiment amorós sentenciat davant els set senyors del Consistori de Tolosa per dos jutges que hi van ser mantenidors el 1355 (ed. RIQUER 1950, p. 305; Jacme Rovira és autor d'un poema «en lahor de virtuts» copiat al cançoner Vega-Aguiló i editat per BOHIGAS 1988, ps. 195-198). Riquer ha identificat aquest Bernat de Mallorca amb el «mercader mallorquí» de qui Francesc Ferrer i Francesc de la Via citen uns versos atribuïts pel cançoner Vega-Aguiló a Bernat de Palaol (*vid.* RIQUER 1950, ps. 295-299). Amb totes les reserves que calguin (l'alta freqüència

vinculació de personatges actius a la cort de Pere III, en aquest cas el cavaller Jacme March, amb d'altres que, segurament de manera ocasional, concorregueren a les festes de Tolosa. No poder datar el text impedeix precisar més,¹⁵ però l'intercanvi sembla apuntar que les relacions entre les terres catalanes i l'Occitània dels certàmens tolosans no exclouen l'atenció dels nuclis cortesans a què pertany Jacme March. Al capdavant, ja el cançoner Sg, copiat a Catalunya al tercer quart del XIV, mostra una reveladora convivència de peces procedents de Tolosa, de trobadors clàssics i de poemes de Cerverí –i de personatges molt pròxims al rei Pere, com Tomàs Périz de Fozes–,¹⁶ i les nombroses al·lusions a la noblesa catalana per part dels versificadors occitans de certamen¹⁷ no em semblen alienes a la necessitat de comptar amb un públic català que dotés de context aristocràtic una poesia urbana.¹⁸

JOSEP PUJOL

d'aquest nom de fonts, o l'existència d'altres Bernats que han fet versos, com Bernat de Bonastre o Bernat de So), es podria suggerir la identificació de Bernat de Palaol, o de Mallorques, amb el nostre Bernat. El caràcter de les composicions és certament diferent, però seria un possible indici la identitat de fórmules amb què Jacme March i Jacme Rovira anomenen els seus interlocutors, «Sey'En Bernat» en el primer cas, «Senyer Bernatz» en el segon.

15. L'únic indici de datació el proporcionen els textos datats de Jacme March que recorren al *senhal* «Colomba pros». A part el seu poema IV (unes *Cobles de Fortuna* que comencen «Quant heu cossir en los fets mundanals»), hi retrobem al·lusions al pròleg del *Libre de concordances* i al poema en noves rimades *La Joyosa Garda*, tots dos del 1371.

16. És el manuscrit 146 de la Biblioteca de Catalunya, del qual podeu veure la descripció de ZUFFEREY 1981, ps. XXIII-XXIX, i especialment ASPERTI 1985, ps. 71 i ss., que n'analitza la significació històrica i cultural.

17. Joan de Castellnou envia un sirventès i un *vers* al rei Alfons (*vid.* l'ed. MASSÓ 1914, ps. 469 i 471), i en una cançó fa tot d'al·lusions negatives al mateix rei i positives al seu successor, per acabar adreçant-la al «Reys d'Arago» (ed. MASSÓ 1914, ps. 466-468; i *cf.* JEANROY, 1941, ps. 86-87). Castellnou és un català, però també Jacques de Tolosa elogia en una cançó l'infant Ramon Berenguer, comte d'Empúries (*vid.* l'ed. JEANROY 1940, p. 255). El mateix afecta dos poemes de Bertran del Falgar, una cançó mariana i un *vers* moral dedicats respectivament a la comtessa i al comte d'Urgell (vegeu-los a l'ed. JEANROY 1940, ps. 268-270 i 273-275). Em sembla òbvia la relació entre aquests indicis esparços i la destinació catalana de les preceptives de Raimon de Cornet i de Joan de Castellnou (*vid.* la nota següent). D'altra banda, ASPERTI 1985, p. 84, fa notar que els productes literàriament més notables en relació amb el consistori de Tolosa provenen, en darrer terme, de Barcelona, com demostraria que és aquí, i no al Llenguadoc, on es compilen cançoners, entre els quals un de tan luxós com Sg.

18. Aquesta constatació afecta també la tramesa de les preceptives de Raimon de Cornet i de Joan de Castellnou a l'alta noblesa catalana; les obres teòriques de l'un i de l'altre han pervingut exclusivament en manuscrits catalans, i és molt possible que haguessin nascut ja amb els ulls posats a Catalunya, i no com cap intent de rivalitzar amb els *set senhors* tolosans, com creu TAVANI 1989, ps. 303 i ss. Són fonamentals, per al tema de les relacions catalano-occitanes al segle XIV, ASPERTI 1985 i, partint de Ramon Llull, BADIA 1989, que conté unes reflexions metodològiques especialment aclaridores.

[Demanda de Bernat a Jacme March]

I
ses fortz bastos o ses autres reclams.

II Per q'eu vos prech qe no haja embarch
qe·m prestets l'arch ab segetes de polh,
q'eu li metray los ferros tro·l massolh
al ca tratxor, verinos, plus c'avarch, 5
e puyz far-l'ay liar ab forts liams,
si us sembla bo, e gitar en un fanch;
pus follamen se plevi de ma sanch,
be·m sembla dreyt qe sobr'el torn le clams.

III Mon belh sgar ez de prets flor e rams, 10
ez ha son cors gracios, belh e blanch,
ab gay xapteny, honest, humil e franch,
per q'ieu desir tots temps foçem entrans.

19. Transcripció del text respectant escrupolosament el manuscrit; les intervencions editorials es reduïxen a les regularitzacions habituals de *v* i *u*, de *i* i *j* quan aquestes grafies són intercanviables per representar la vocal [i], i de *i* en *j* quan aquella representa el que en la llengua moderna és un so fricatiu palatal (en aquests casos faig constar a l'apartat la forma que presenta el manuscrit). Separo amb un espai les aglutinacions en què no hi ha hagut elisió, i reservo l'ús d'apòstrofs i punts volats per marcar elisions segons la pràctica habitual en l'edició de textos romànics. Uso també el guionet per separar els pronoms enclítics.

2 haia

3 arch amb traces d'una l malmesa al començament?

4 metray amb la t i part de la r il·legibles

1. La pèrdua dels set versos precedents fa arriscada qualsevol conjectura sobre el sentit d'aquest vers. *reclams* hi té el sentit de «demanda» o de «queixa» (vid. DCVB, s.v. «reclam», accs. 1 i 2).

2. *embarch*, «obstacle» (LEVY, PD).

3. *segetes de polh*, fetes de fusta de pollancre (*polh* és forma catalana, inexistent en occità (LEVY, PD, només registra *pibol*, *pipol* per al nom d'aquest arbre; per a les primeres documentacions del mot en català i els problemes etimològics que suscita, vid. DECLC, s.v. «poll» III)).

4. *massolh*: variant de l'occità *mezol*, «medulla, moll de l'os» (vid. LEVY, PD, s.v. «mezol»), documentada també a la versió catalana de la *Legenda aurea* en la forma *mosoll* (vid. DECLC, s.v. «moll»).

5. *avarch*, «hostil»? (vid. LEVY, PD, s.v. «avarç»). El mot només sembla documentat en aquest vers d'Arnaut Daniel: «Na Mielhs-de-be, ja no·m siatz avarga» («Si·m fos Amors de joi donar tan larga», v. 33, ed. TOJA 1960, p. 363; és el v. 41 de l'ed. EUSEBI 1984, p. 126). Toja tradueix *avarc* per «ostile, aspro», i Eusebi per «nemica», tots dos seguint Levy (cf. també PSW, s.v. «avarç» «feindlich»; RAYNOUARD, LR, s.v. «avarg», traduïa «avare»). Caldria entendre el vers, doncs, «al ca traïdor, verinós, més que hostil», tot i que no he documentat la construcció *plus que* més adjectiu (cf. JENSEN 1986, §§ 114 i ss.).

7. *fanch*, «fangan» (DCVB, s.v. «fanch», 2).

8. *se plevi*: Per al sentit «servir-se, aprofitar-se de», vid. DCVB, s.v. «plevin», i DECLC, s.v. «plevin» (VI, p. 615)).

9. «Em sembla just que la queixa es giri sobre ell», és a dir, que si el *ca* es va aprofitar de la sang de Bernat és just que ara ho faci ell. *el* és pronom personal de tercera persona.

10. *ez*, llegiu «és».

12. *xapteny*: «conduite, contenance» (LEVY, PD, s.v. «captenh»).

13. *entrans*: «tots dos», «junts» (vid. LEVY, PD).

*Resposta feta per Jacme March
a les dites cobles*

I Sey'En Bernat, volgre·m costes ·i· march
d'aur esmeratz qe·l bon cossari·n Broylh
fos costa me, per enviar a·lcolh,
qe·m aportes dins una nou d'axarch
d'un fin anguen, car trop me n'a grans fams 5
foçets garits e qe no foçets manch,
e can yeu vey anar vos com a cranch
lo cor me sint tam prim com fil d'estams.

II E car yeu port de vostre mal gran carch,
pausats-hi sus als cuns brots de fonoylh, 10
e puy rompets ab terroç de coffoylh,
les dens al ca, perqe·l boci l'amarch,
e qe·l façats trayre deffora·ls cams,
rompen sa pelh, si qe no haja stanch
tro sia morts jus un preyon barranch, 15
q'exi·s deu far de semblans affarams.

III Coloma pros, lo vostr'emoros ams
..... de vos no·m planch

3 enujar
13 cans
14 haia

1-5. Entenc així aquests primers versos: «Senyor Bernat, voldria que em costés un marc d'or fi que el bon corsari En Broll fos al meu costat, per enviar-lo a Alcoll, per tal que em portés un bon ungüent dins una nou d'eixarc». Veg. les notes següents.

1. *Sey'En*: La lliçó del manuscrit és *Seyen*, sense cap abreviatura que indiqui la nasal, fet impropï dels hàbits d'aquest copista i que cal atribuir a simple descuit o a reproducció d'un hàbit gràfic del model. Ens trobem, evidentment, davant de l'aglutinació de *senyer* amb el tractament *en*, com s'esdevé en occità, fenomen del qual donen constància SCHULTZ-GORA, § 97, p. 63, i *DECLC*, s.v. «senyor» (VII, p. 818). L'expressió *volgre·m costes* reapareix a la *Cobla equivocada* de Jacme March (v. 4), i cf. aquest vers de Cerverí de Girona: «Pero volgr'eu que·m costes d'aur un march» (*Lo vers del vassayll leyal*, ed. RIQUER 1947, p. 237).

2. *aur esmeratz*: «or fi, pur» (vid. *DCVB*, s.v. «esmerar»). *Broylh*: el poeta es refereix a un corsari anomenat així; en relació amb el cors i la mercaderia, he documentat únicament un Petro Broyl, fill de Geraldí Broyl, «civis Valencie», que fou absolt per Jaume II el 1307 després d'haver anat a Alexandria amb una nau que s'hi va vendre per pagar deutes (vid. MASIA DE ROS 1951, ps. 367 i 136). Aquest personatge ofereix, òbviament, una cronologia massa reculada; ignoro si hi ha algun altre Broyl dedicat a afers similars i la relació que pugui tenir amb la ciutat nord-africana d'Alcoll. Sigui com sigui, no s'ha de descartar que tant l'antropònim com el topònim serveixin la simple funció de salvar una rima difícil (vid. *supra*, nota 4).

3. El complement d'*enviar*, sobreentès, és el corsari del vers anterior. *a·lcolh*: Llegiu a *Alcoll*, ciutat nord-africana en la qual hi havia cònsol de la corona catalano-aragonesa i centre comercial important (vid. les referències de Desclot als caps. LXXVII-XC de la seva *Crònica*, i les de Muntaner al cap. XLIV de la seva; pel que fa a la relació comercial, legal i il·legal, entre mercaders catalans i musulmans de Tunísia, vid. els estudis d'UNALI 1986 i de DUFOURCQ 1946, ps. 17-20, i 1966, ps. 247-259).

4. La conjunció *qe* té valor final, «per tal que». Sobre les característiques de la *nou d'axarch* hi ha una certa confusió: hi ha qui la identifica amb la nou moscada (COROMINES, *DECLC*, s.v. «eixarc»; III, p. 244), qui defensa que es tracta d'espècies diferents, sense concretar-ne del tot la natura (*DCVB*, s.v. «nou» d), i qui partint d'aquesta diferència la identifica amb el cardamom, també anomenat «grana del paradís» (vid. GREWE 1979, p. 88, n. 14, i LEIMGRUBER 1982, ps. 37, nota, i

133). Pel que fa als valors medicinals d'aquesta espècia, *vid.* a DCVB l'oli medicinal que produeix la nou moscada i les propietats del cardamom (*s.v.* «cardamon»: és digestiu, diürètic, antiasmàtic i re-vulsiu).

5. *d'un fin anguen* és complement d'*d'aportes*, al vers anterior. Per a l'ús de *fams* en sentit figurat, *vid.* DCVB, *s.v.* «fam», acc. 3. La construcció *me n'a grans fams*, que podríem traduir per «tinc un gran desig [que fóssiu guarit]», és paral·lela a *aver sabor*, documentada en Bernart de Ventadorn («c'us jois no m'a sabor»; «Lo gens tems de pascom», v. 8, ed. LAZAR 1966, p. 124) i en Bertran de Born («E-us dic que tant no m'a sabor / Manjar ni beure ni dormir»; «Be-m platz lo gais temps de pascom», ed. GOUIRAN 1985, II, p. 734).

6. La relació entre aquesta frase i l'anterior exigeix sobreentendre la conjunció *que manch*: Més que no pas «mancat de braç o de mà», «mancat de la seva integritat» (DCVB, *s.v.* «manco»), cal entendre «coix» (*vid.* LEVY, PD, *s.v.* «manco», «estropié, infirme»; un vers de Jaume Roig adduït pel DCVB referit a una «asna [...] coxa e manca» confirma aquesta lectura).

7. LEVY, PD, *s.v.* «cranc», dóna el sentit figurat de «boiteux», és a dir, «coix». Per a l'expressió com a *cranch vid.* DCVB, *s.v.* «cranc», amb locucions com *anar de cranc*, *anar cranc*, «anar a la torta, de costat».

8. *Vid.* les locucions «tenir el cor prim» i «venir el cor a un fil» a DCVB, *s.v.* 1 «cor», I, 1. *sint.* *vid.* la mateixa forma («l mals es saboros q'ieu sint»), en posició de rima, al v. 10 del poema «Er vei vermeills, vertz, blaus, blancs, gruocs» d'Arnaut Daniel; ed. TOJA 1960, p. 316. Són freqüents en català antic (i encara en dialectes moderns) formes de *sentir* amb el radical en *i* (*vid.* DCVB, *s.v.* «sentir» i, a les ps. 835-837 del volum 9, la flexió del verb). La grafia *tam* s'explica per l'assimilació a la labial del mot següent.

9. Per al sentit moral de *carch* («pes moral, responsabilitat») *vid.* DCVB, *s.v.*, «càrrec», i DECLC, *s.v.* «carro» (II, p. 593).

10. *fonoylh*: Entre les propietats medicinals atribuïdes a aquesta planta figura la de ser «medicinal als morsos verinosos» (FARAUDO 1955-56, p. 22), útil si recordem que al vers 5 de la demanda el *ca* s'ha qualificat de *verinos*. L'adverbi *sus* es refereix a la ferida, o més concretament a l'ungüent que s'hi ha d'haver posat.

11-12. *coffoylh*: DCVB, *s.v.* «alcofol», «sulfur de plom» o «pólvores d'antimoni». No he sabut documentar l'expressió «rompre les dents»: si hem de fer cas de l'oració final del v. 12, el gos ha de menjar-se el *terroç de coffoylh* perquè li resulti amarg el mossec infligit a Bernat.

14. *rompen sa pelh*: «assotant-lo»? (no he documentat l'expressió, però *cf.* les locucions «llevar la pell» o «fer la pell a algú» a DCVB, *s.v.* «pell»). *qe no haja stanch*: Entenc «que no tingui repòs» (*cf.* el *Vers d'amor* de Bernat, al v. 30 del qual se'ns diu que Crist «escampech ses estanch» la seva sang, és a dir sense aturador (ed. RIQUER 1950, p. 300), i l'expressió occitana *faire estanc*, «étancher», a LEVY, PD, *s.v.* «estanc»).

16. *affarams*: «feres, bèsties salvatges» (*vid.* LEVY, PD, i DCVB, *s.v.* «feram»).

17. La freqüència del joc de paraules entre *ham* i *amar*, al qual es lliura Jacme March mateix a *La Joyosa Garda*, vs. 119-121, fa suposar que els versos perduts de la tornada desenrotllaven el motiu de l'amant pres per l'ham de l'amor de la dama.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- ANGLADE 1919-21 J. ANGLADE, «*Las Leys d'Amors*». *Manuscrit de l'Académie des Jeux Floraux*. Publié par Joseph Anglade, 4 vols. (Tolosa-Paris 1919-21).
- ANGLADE 1926 J. ANGLADE, *Las Flors del Gay Saber*. Publiées par Joseph Anglade (Barcelona 1926).
- ASPERTI 1985 Stefano ASPERTI, *Flamenca e dintorni. Considerazioni sui rapporti fra Occitania e Catalogna nel XIV secolo*, «Cultura Neolatina», XLV (1985), ps. 59-103.
- BADIA, 1983 Lola BADIA, *Poesia catalana del segle XIV. Edició i estudi del Cançoneret de Ripoll* (Barcelona 1983).
- BADIA 1989 Lola BADIA, *L'aportació de Ramon Llull a la literatura en llengua d'oc: per un replantejament de les relacions Occitània-Catalunya a la baixa edat mitjana*, «Actes del Vuitè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988)», I (Montserrat 1989), ps. 261-295.
- BOHIGAS 1988 Pere BOHIGAS, *Lírica trobadoresca del segle XV. Joan Basset i altres poetes inèdits del Cançoner Vega-Aguiló* (València-Montserrat 1988).
- CASAS HOMS 1956 J. M. CASAS HOMS, «*Torcimany*» de Luis de Averçó. *Tratado retórico-gramatical y diccionario de rimas. Siglos XIV-XV*. Transcripción, introducción e índices por José María Casas Homs, 2 vols. (Barcelona 1956).
- CONCHEFF 1985 Beatrice Jorgensen CONCHEFF, *Bibliography of Old Catalan Texts* (Madison 1985).
- DCVB Antoni Maria ALCOVER i Francesc de Borja MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols. (Palma de Mallorca 1980).
- DECLC Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vols. (Barcelona 1980-91).
- DUFOURCQ 1946 Ch. E. DUFOURCQ, *Les activités politiques et économiques des catalans en Tunisie et en Algérie Orientale de 1262 à 1377*, «BRABLB», XIX (1946), ps. 17-20.
- DUFOURCQ 1966 Ch. E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles* (Paris 1966).
- EUSEBI 1984 Arnaut DANIEL, *Il sirventese e le canzoni*. A cura di Mario EUSEBI (Milà 1984).
- FARAUDO 1955-56 Lluís FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, *Una versió catalana del Libre de les herbes de Macer*, «Estudis Romànics», V (1955-56), ps. 1-54.
- GOUIRAN 1985 Gérard GOUIRAN, *L'amour et la guerre. L'oeuvre de Bertran de Born*, 2 vols. (Ais de Provença 1985).
- GREWE 1979 *Libre de sent Soví (receptari de cuina)*. A cura de Rudolf GREWE (Barcelona 1979).
- GRIERA 1921 Antoni GRIERA, *Diccionari de rims de Jaume March* (Barcelona 1921).
- JEANROY 1890 Alfred JEANROY, *La tension provençale*, «Annales du Midi», II (1890), ps. 281-304 i 441-462.
- JEANROY 1913 Alfred JEANROY, *Les coblas de Bertran Carbonel*, «Annales du Midi», XXV (1913), ps. 137-188.
- JEANROY 1940 Alfred JEANROY, *Poésies provençales inédites du XIVe siècle d'après le manuscrit de Barcelone*, «Annales du Midi», LII (1940), ps. 241-279.
- JEANROY 1941 Alfred JEANROY, *La poésie provençale dans le sudouest de la France et en Catalogne du début au milieu du XIVe siècle* dins *Historie Littéraire de la France*, XXXVIII (1941), ps. 1-138.
- JENSEN 1986 Frede JENSEN, *The syntax of Medieval Occitan* (Tubinga 1986).
- LAZAR 1966 Bernard de Ventadour, *troubadour du XIIe siècle. Chansons d'amour*. Édition critique, avec traduction, introduction, notes et glossaire per Moshé LAZAR (Paris 1966).

- LEIMGRUBER 1982 MESTRE ROBERT, *Libre del coch. Tractat de cuina medieval*. Edició a cura de Veronika LEIMGRUBER (Barcelona 1982).
- LEVY 1966 Emil LEVY, *Petit dictionnaire provençal-français* (Heidelberg 1966 [1909]).
- MARSHALL 1972 *The «Razos de trobar» and associated texts*. Edited by J.H. MARSHALL (Londres 1972).
- MASIÀ DE ROS 1951 Àngeles MASIÀ DE ROS, *La corona de Aragón y los estados del norte de África* (Barcelona 1951).
- MASSÓ 1914 J. MASSÓ I TORRENTS, *Poésies en partie inédites de Johan de Castellnou et de Raimon de Cornet d'après le manuscrit de Barcelone*. I: *Joan de Castellnou*, «Annales du Midi», XXVI (1914), ps. 449-474.
- OLIVAR 1977 Alexandre OLIVAR, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat* (Montserrat 1977).
- PAGÈS 1949 Amédée PAGÈS, *Les «coblas» ou les poésies lyriques de Jacme, Pere et Arnau March* (Tolosa de Llenguadoc 1949).
- PSW Emil LEVY, *Provenzalisches Supplement-Wörterbuch*, 8 vols. (Leipzig 1894-1924).
- PUJOL 1990 Josep PUJOL, *L'obra de Jacme March. Edició i estudi* (tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona 1990).
- PUJOL en premsa Josep PUJOL, *De la forest gasta al lignum crucis. Edició d'un poema anònim del segle XIV*.
- RAYNOUARD LR François RAYNOUARD, *Lexique roman, ou dictionnaire de la langue des troubadours*. 6 vols. (Paris 1838-44).
- RIQUER 1950 Martín DE RIQUER, *Contribución al estudio de los poetas catalanes que concurrieron a las justas de Tolosa*, «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», XXVI (1950), ps. 280-310.
- RIQUER 1975 Martín DE RIQUER, *Los trovadores. Historia literaria y textos*. 3 vols. (Barcelona 1975).
- RUBIÓ I LLUCH 1908-21 Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*. 2 vols. (Barcelona 1908 i 1921).
- SCHULTZ-GORA 1906 O. SCHULTZ-GORA, *Altprovenzalisches Elementarbuch* (Heidelberg 1973 [1906]).
- TAVANI 1989 Giuseppe TAVANI, *Tolosa i Barcelona: dos consistoris per a una poesia*, «Actes del Vuitè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes» (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988), I (Montserrat 1989), ps. 297-323.
- TOJA 1960 Arnaut DANIEL, *Canzoni*. Edizione critica a cura di Gianluigi TOJA (Florència 1960).
- UNALI 1986 Anna UNALI, *Mariners, pirates i corsaris catalans a l'època medieval* (Barcelona 1986) [= *Marinai, pirati e corsari catalani nel basso medioevo* (Bolonya 1983)].
- ZUFFEREY 1981 François ZUFFEREY, *Bibliographie des poètes provençaux des XIV et XV siècles* (Ginebra 1981).